

Tilburg University

Verleden en heden van de geïntegreerde strafrechtswetenschap

Groenhuijsen, M.S.

Published in:
Universalis

Publication date:
2011

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Groenhuijsen, M. S. (2011). Verleden en heden van de geïntegreerde strafrechtswetenschap. In A. C. M. Spapens, M. S. Groenhuijsen, & T. Kooijmans (Eds.), *Universalis: Liber Amicorum Cyrille Fijnaut* (pp. 125-139). Intersentia.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

VERLEDEN EN HEDEN VAN DE GEÏNTEGREERDE STRAFRECHTSWETENSCHAP

Marc GROENHUIJSEN*

1. INLEIDING

Het klinkt misschien een beetje clichématig, maar in dit geval is het echt waar: het is een eer en een genoegen om een bijdrage te leveren aan het *liber amicorum* ter ere van Cyrille Fijnaut. Wij kennen elkaar al heel lang en goed. Een van de beste beslissingen die Jaap de Hullu en ik ooit hebben genomen, is om Cyrille Fijnaut in 2000 te vragen om bij onze Tilburgse faculteit te komen werken. Hij is op dat verzoek ingegaan en dat heeft ons geen windeieren gelegd. Iedereen weet welke enorme productiviteit hij in die afgelopen jaren heeft getoond. “Ik schrijf ze er nog steeds allemaal uit”, zei hij wel eens. Bij een ander zou dat als onbescheiden kunnen overkomen, bij Cyrille was het een nuchtere vaststelling van een feit van algemene bekendheid. Zijn veelzijdigheid is legendarisch. Hij beheerst het geldende straf- en strafprocesrecht. Niemand weet méér van de geschiedenis van de politie dan hij. Toen we geen geschikte kandidaat konden vinden voor een bijzondere leerstoel op het gebied van de kansspelen, nam hij die leeropdracht er “gewoon” even bij. Hij heeft deel uitgemaakt van talrijke commissies die onderzoek verrichtten naar concrete strafrechtelijke zaken en problemen. In al die commissies was hij het die het redactionele werk in hoofdzaak op zich nam en dusdoende rapporten van soms vele honderden bladzijden schreef. Theorie en praktijk in één hand. Strafrecht en criminologie op een vanzelfsprekende wijze met elkaar verenigd. Ik heb er de grootst denkbare bewondering voor.

We hadden het kunnen weten. Al in zijn Rotterdamse oratie uit 1986 hield Fijnaut een gloedvol pleidooi voor de geïntegreerde strafrechtswetenschap.¹ In een betoog waarin – op de hem kenmerkende wijze – zo ongeveer alle beschikbare bronnen op een systematische wijze zijn verwerkt, analyseert hij op een

---

* Hoogleraar straf- en strafprocesrecht, *Tilburg University, Law School*, en directeur van *Inter-vict, International Victimology Institute Tilburg*.

¹ C. Fijnaut, *Verleden, heden en toekomst van de geïntegreerde strafrechtswetenschap*. (Arnhem/Antwerpen Gouda Quint/Kluwer, 1986).

gedegen wijze met name het verleden en het toenmalige heden van die, mag ik zeggen, interdisciplinaire benadering van de strafrechtswetenschappen.² Ik heb hem destijds een uitvoerige brief geschreven om hem met zijn rede te complimenteren (jawel, destijds schreven we nog lange brieven over elkaars wetenschappelijk werk!). Ik sprak over een prachtige, evenwichtige oratie. Maar ik meldde ook op sommige punten teleurgesteld te zijn. Zo vond ik het jammer dat er slechts een enkel voorbeeld werd gegeven van hoe die voorgestelde benadering nu inhoudelijk vorm gegeven zou kunnen worden (namelijk, niet verwonderlijk: de raadsman bij het verdachtenverhoor door de politie). En ik vond de argumenten die hij op pagina 80-81 opsomde om de door hem aanbevolen werkwijze na te volgen niet helemaal overtuigend. Cyrille schreef per kerende post terug. De complimenten nam hij gracieus in ontvangst. En hij voegde daaraan toe: “Maar met de kritische kanttekeningen heb ik natuurlijk ook geen moeite. Al was ‘t maar omdat ik, aan het einde gekomen, in meer dan een opzicht “uitgeput” was”.

Wat voor Fijnaut in 1986 nog de toekomst van de geïntegreerde strafrechtswetenschap was, is inmiddels voor ons allemaal een flink stuk geschiedenis. Ik stel in alle nuchterheid vast dat de aanbevelingen uit de oratie van Fijnaut bijzonder invloedrijk zijn gebleken. Er is geen uitgebreide bewijsvoering nodig om te kunnen beweren dat heel veel onderzoekers in meerdere of mindere mate zijn gaan werken zoals Fijnaut destijds voor ogen stond. En met de argumenten voor de rechtvaardiging daarvan is het ook wel goed gekomen. Uiteindelijk bleek het op dit punt tamelijk eenvoudig: *the proof of the pudding is in the eating*.

Ter illustratie daarvan wil ik in dit opstel twee concrete onderwerpen aanstippen, die bijzondere interessegebieden van Cyrille en van mijzelf betreffen. In paragraaf 2 schrijf ik over de positie van slachtoffers van misdrijven. Paragraaf 3 gaat over de raadsman bij het verdachtenverhoor door de politie. Het probleem dat ik daarbij wil behandelen, is dat er niet zoiets simpels is als *evidence based legislation*. Natuurlijk, soms – misschien zelfs: vaak – kan empirisch gestaafde informatie de wetgever helpen bij het maken van keuzes. Daarin ligt nu net de kracht van een interdisciplinaire aanpak. Maar doorgaans blijft er ook na uitvoerig sociaal-wetenschappelijk onderzoek nog ruimte voor een specifiek juridische afweging van belangen.³ Die normatieve component speelt dan een doorslaggevende rol. Ik zal betogen dat dat “sprongetje” (een evidente allusie op het werk van Scholten) in dergelijke gevallen in hoofdzaak dient te worden beargumenteerd vanuit het systeem van het straf(proces)recht.

² Om precies te zijn: Fijnaut spreekt (op p. 77) over de driedelige conceptie van de strafrechtswetenschap. Naast een interdisciplinair karakter noemt hij het een historische wetenschap en een comparatieve wetenschap.

³ Melai heeft dat eens mooi gezegd: “De vraag wat de mens *kan*, wordt in sterke mate beheerst door wat hij *weet* of *kent*: in zoverre is wetenschap voor het menselijk kunnen van betekenis. Maar de vraag: of de mens *mag* wat hij kan – ligt niet op het gebied van de wetenschap. Dit type vraag speelt een beslissende rol in het recht.” A.L. Melai, *Het strafrecht en de cirkel der abstractie*. (Arnhem, Gouda Quint, 1969), pp. 17-18.

2. ENKELE SIGNIFICANTE RESULTATEN VAN DE INTERACTIE TUSSEN EMPIRISCHE WETENSCHAP EN RECHTSPRAKTIJK OP HET GEBIED VAN DE POSITIE VAN SLACHTOFFERS VAN MISDRIJVEN⁴

Sociaal-wetenschappelijk onderzoek leert dat slachtoffers van misdrijven veelal vertrouwen verliezen in de samenleving. Hun wereldbeeld raakt verstoord. Het geloof in de medemens is beschaamd en verliest zijn vanzelfsprekendheid.⁵ Wanneer vertrouwen op deze wijze is geschonden, moet één van de doeleinden van de strafrechtelijke procedure zijn om het vertrouwen van het slachtoffer in de samenleving zoveel mogelijk te herstellen. Dit is een normatieve slotsom op basis van feitelijke constatering. Hetzelfde punt kan ook vanuit een iets andere – conceptuele – invalshoek worden beredeneerd. In de traditionele dogmatiek werd een strafbaar feit vooral omschreven in termen van een aantasting van de “publieke rechtsorde”. Een misdrijf was een zaak van de staat omdat het openbare gezag was geschonden. Deze uitgangspunten maken tegenwoordig wel een erg abstracte, dogmatische en daarmee achterhaalde indruk. In een meer bij de empirie aansluitende visie moet het vertrekpunt natuurlijk zijn dat een misdrijf weliswaar ook bovenindividuele belangen raakt – bijvoorbeeld die van de gemeenschap – maar toch eerst en vooral een schending inhoudt van de rechten en belangen van de rechtstreeks benadeelde. Is dit het interdisciplinair vastgestelde uitgangspunt, dan is het vanzelfsprekend om ook met die individuele belangen rekening te houden in de organisatie van de strafrechtelijke procedure.⁶

Dat is dan ook precies de reden waarom het strafgeding in brede zin gedurende de afgelopen decennia fundamenteel is hervormd.⁷ Het systeem dient

⁴ Hierover gaan ook mijn artikelen M. Groenhuijsen, ‘Victimologie en de Nederlandse strafrechtspiegeling’, in: J.J.M. van Dijk en P.H. van der Laan (red.), *Victimologie. Bijzonder nummer Tijdschrift voor Criminologie*, 1997, pp. 384-392; M. Groenhuijsen ‘The Development of Victimology and its Impact on Criminal Justice Policy in The Netherlands’, in: E. Fattah en T. Peters (red.), *Support for Crime Victims in a Comparative Perspective. A Collection of Essays dedicated to the Memory of prof. Frederic McClintock*. (Leuven, 1998), pp. 37-54; M. Groenhuijsen, ‘Slachtoffers van misdrijven in het recht en in de victimologie. Verslag van een intellectuele zoektocht’, in: *Delikt en Delinkwent*, 2008, pp. 121-145, waaraan fragmenten van deze paragraaf zijn ontleend.

⁵ Zie, uit velen: M.J. Lerner, *The belief in a just world: a fundamental delusion*. (New York/London, Plenum Press, 1980).

⁶ De rode draad is steeds dat de doeleinden van het strafgeding mede afhankelijk zijn van de empirisch vastgestelde verstoringen die het misdrijf heeft teweeggebracht in verschillende elementen van het maatschappelijk evenwicht. Zie ook Jan J.M. van Dijk, *The Mark of Able. Reflections on the Social Labeling of Victims of Crime*. (Tilburg, oratie Tilburg University, 2006), die op grond hiervan tot de doelstellingen van het strafproces rekent dat de wraakzucht en vergeldingsdrang bij het slachtoffer afnemen.

⁷ Boutellier meent zelfs dat de aanpassingen van het systeem met het oog op de belangen van slachtoffers de meest fundamentele veranderingen van allemaal betreffen. Zie H. Boutellier,

empathie en solidariteit uit te stralen (wederom: een normatief-systematische aanbeveling op grondslag van feitelijke vaststellingen en – onvermijdelijk – een aantal onderliggende veronderstellingen. Ik herinner aan de eerste beleidsregels in de jaren 80 die de politie voorschreven het slachtoffer met begrip en respect tegemoet te treden.⁸ Vandaar ook de wet-Terwee van 1992/1995 met flankerende circulaire, omdat de eerder uitgevaardigde beleidsregels eenvoudig niet goed genoeg werden nageleefd. De wet-Terwee had een positief te waarderen symbolische waarde, omdat daarmee voor het eerst een aparte afdeling in het Wetboek van Strafvordering werd opgenomen die de “benadeelde partij” erkende als een volwaardige deelnemer aan het strafproces.⁹

Nu, ruim 15 jaar later, zien we pas dat dit eigenlijk een tussenfase betrof. De echte doorbraak zit hem immers niet in de erkenning van de processuele status van de “benadeelde partij” – dat is de rechtsgenoot in de hoedanigheid van schadeverhalende partij – maar in de zelfstandige betrokkenheid van “het slachtoffer” als de door het delict getroffen persoon. Die wezenlijke stap is gezet in de per 1 januari 2011 ingevoerde “wet versterking positie slachtoffer in het strafproces”.¹⁰ Daarin wordt – overeenkomstig een Kaderbesluit van de Europese Unie uit 2001 – de rechtspositie van het slachtoffer als zodanig eindelijk apart geregeld.¹¹ Naast concrete bevoegdheden als een recht op informatie, recht op inzage (en aanvulling) van processtukken, recht op bijstand door een advocaat en door een tolk, alsmede het spreekrecht ter terechtzitting (dat overigens al sinds 2005 bestond), bevat het ontwerp ook twee algemene bepalingen die respect en erkenning voor het slachtoffer beogen te garanderen. Artikel 51a Sv luidt: “De officier van justitie draagt zorg voor een correcte bejegening van het slachtoffer.” En artikel 288a Sv stipuleert: “De voorzitter draagt zorg voor een correcte bejegening van het slachtoffer of de nabestaanden.” Het lijkt mij niet overdreven om te stellen dat deze twee nieuwe wetsartikelen een nieuw tijdperk bezegelen van fundamenteel heroverwogen verhoudingen binnen een strafgeding. Niemand zal ooit nog kunnen beweren dat het slachtoffer de vergeten persoon is in het strafproces. De zorg voor een cor-

---

Solidariteit en slachtofferschap. De morele betekenis van slachtofferschap in een postmoderne cultuur. (Nijmegen; 1993).

⁸ Het grote belang hiervan wordt uiteraard nog onderstreept door het gegeven dat de politie *de enige autoriteit* is met wie de meeste misdrijfslachtoffers te maken krijgen.

⁹ Hierop heb ik o.a. gewezen in M. Groenhuijsen, ‘Het juridisch tekort van het strafrecht’, in: *Nederlands Juristenblad*, 1996, pp. 1227-1237.

¹⁰ Zie de kamerstukken onder nummer 30143.

¹¹ De EU-normen op dit terrein zijn neergelegd in het Kaderbesluit inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure, (2001/220/JBZ) van 15 maart 2001. Vgl. M. Groenhuijsen ‘Hervorming van het strafprocesrecht met het oog op belangen van het slachtoffer: ‘we ain’t seen nothing yet’, in: *Delikt en Delinkwent*, 2001, pp. 645-653. Zie omtrent de moeizame implementatie van deze EU-normen: M. Groenhuijsen en S. Reynaers, ‘Het Europees Kaderbesluit inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure: implementatieperikelen en interpretatievragen’, in: *Panopticon*, nr. 3, 2006, pp. 12-33; en M. Groenhuijsen en A. Pemberton, ‘Het slachtoffer in de strafrechtelijke procedure: de implementatie van het Europese Kaderbesluit’, in: *Justitiële Verkenningen*, nr. 3, 2007, pp. 69-91.

recte bejegening van het slachtoffer gedurende alle fasen van het proces is erkend als een volwaardig rechtsbelang. Die erkenning is mijns inziens zowel een teken van beschaving als een gevolg van empirisch wetenschappelijk onderzoek.

Een tweede voorbeeld betreft het terugdringen van “secundaire victimisatie”.¹² De vraag is nu: hoe doe je dat? Hoe kun je dit zorgelijke risico daadwerkelijk verkleinen? Om het verschijnsel te kunnen elimineren, moet het eerst worden begrepen. En dat is een kwestie van sociale wetenschap. Welnu, daarbij is van belang om voorop te stellen dat geen enkele *official* er doelbewust op uit is een slachtoffer het gevoel te geven nogmaals geslachtofferd te worden. Was het maar zo eenvoudig! Dan was de remedie even simpel: verwijder kwaadwillende politie- en justitiemensen en vervang ze door lieden met het hart op de goede plaats. Secundaire victimisatie ontstaat evenwel niet door onwil, maar door onkunde en onwetendheid. Een voorbeeld is het fenomeen van *blaming the victim*.¹³

Heel kort samengevat komt dit erop neer dat mensen allerlei vragen aan slachtoffers stellen, die de strekking hebben om te achterhalen of het slachtoffer zelf niet in hoge mate heeft bijgedragen aan de genese van het delict. Voor het slachtoffer is dit uiteraard grievend en moeilijk te begrijpen. Vanuit het gezichtspunt van de derde (dit kan zijn: een politieman, justitiefunctionaris, maar ook familie en bekenden van het slachtoffer) ligt dit echter geheel anders. Zij zoeken (onbewust) naar een factor die verklaarbaar maakt waarom juist deze persoon is getroffen door dit ernstige misdrijf. Als zij daarbij een omstandigheid op het spoor komen die wel bij het actuele slachtoffer ligt maar die niet bij de vragensteller aanwezig is, dan kan de laatstgenoemde de gemoedsrust behouden dat het niet waarschijnlijk is dat hem zomaar een soortgelijk onheil kan overkomen. Zo bezien is *blaming the victim* een soort psychologisch afweermechanisme dat dient tot zelfbescherming van degene die contact heeft met een misdrijfslachtoffer. Het is duidelijk dat dit alleen kan worden teruggedrongen door een bewustwordingsproces. Het antwoord ligt vooral in het vergroten – en het verspreiden! – van wetenschappelijke kennis omtrent slachtoffervraagstukken.

Naast training van *officials* zijn er twee andere belangrijke instrumenten om secundaire victimisatie tegen te gaan. Ten eerste het verstrekken van goede en tijdige informatie aan het slachtoffer. Hoewel er op dit punt in de Nederlandse praktijk al langere tijd goede vooruitgang is geboekt¹⁴, is ook hier de wetgeving pas in overeenstemming gebracht met de Europese regelgeving in de eerderge-

¹² Dit is de technische term voor het verschijnsel dat slachtoffers zich door de reacties van organen van politie en justitie voor een tweede keer geslachtofferd voelen.

¹³ Zie o.a. J. van Dijk, ‘Eigen schuld, dikke bult? Over de neiging om het slachtoffer verantwoordelijk te stellen voor zijn/haar lot’, in: J. Soetenhorst-de Savornin Lohman (red.), *Slachtoffers van misdrijven. Ontwikkelingen in hulpverlening, recht en beleid*. (Arnhem, Gouda Quint, 1990), pp. 11-24.

¹⁴ Zie M. Brien en E. Hoegen, *Victims Of Crime in 22 European Criminal Justice Systems*. (Nijmegen, Wolf Legal Productions, 2000), p. 671 e.v., p. 995 e.v. Overigens mag niet uit het oog worden verloren dat vooral nabestaanden van omgebrachte slachtoffers vaak vooral klachten hebben omtrent gebrekkige informatieverstrekking door politie en justitie.

noemde wet die per 1 januari 2011 in werking is getreden.¹⁵ Ten tweede is er sinds enige jaren voor slachtoffers van de ernstigste misdrijven de mogelijkheid om een persoonlijk gesprek te hebben met de behandelende officier van justitie. Het gesprek dient er toe het slachtoffer uit te leggen wat hem ter zitting te wachten staat, hoe het openbaar ministerie zich zal opstellen, wat de mogelijkheden en onmogelijkheden van het strafrechtelijk stelsel zijn, welke strafeis te verwachten is en waarom, enzovoorts. Hoewel vele officieren van justitie in de praktijk nogal bleken op te zien tegen een persoonlijk onderhoud met de gedupeerde, zijn de resultaten van deze slachtoffergesprekken spectaculair gunstig te noemen.¹⁶

Als derde nieuwe uitdaging die mede met behulp van nieuwe – door empirisch onderzoek gestaafde – inzichten ter hand moet worden genomen, kan het thema van de schadevergoeding worden genoemd. Ook op dit terrein is er de afgelopen decennia veel nieuwe kennis verkregen, die in het rechtssysteem kon worden verwerkt. Dus opnieuw integratie van strafprocesrecht en criminologie, respectievelijk victimologie. Slachtoffers zelf – en het grote publiek – vinden het belangrijk dat een dader wordt aangezet om de geleden schade te vergoeden.¹⁷ Daarbij gaat het niet alleen om geld. Zo blijkt een vergoeding in het kader van een strafproces méér te worden gewaardeerd dan eenzelfde uitkering in de context van het privaatrecht. Kennelijk ziet men de omgeving van het strafrecht als een uiting van maatschappelijke solidariteit met het slachtoffer, als een steuntje in de rug door de gehele rechtsgemeenschap. Die gevoelswaarde van financiële genoegdoening komt ook in andere opzichten tot uiting. Slachtoffers zijn content met een vergoeding, ook al betreft het bedrag slechts een deel van de werkelijk geleden schade.¹⁸ Daarom is het zo van belang dat de wet-Terwee en latere regelgeving de mogelijkheden tot schadeherstel in diverse opzichten hebben verruimd. Voeging werd mogelijk gedurende het voorbereidend onderzoek (zodat slachtoffers een confrontatie met de dader kunnen vermijden), de vordering kan ook aanzienlijke bedragen belopen (anders dan voorheen, toen er een maximum van 1500 gulden gold), en de vordering kan worden gesplitst, zodat een gemakkelijk bewijsbaar deel in het strafproces kan worden afgedaan, terwijl het restant daarna kan worden aangebracht bij de civiele rechter.

¹⁵ Krachtens het voorgestelde art. 51a Sv krijgt het slachtoffer informatie omtrent: aanvang en voortgang van de zaak; het afzien van opsporing of het inzenden van proces-verbaal door de politie; aanvang en voortzetting van de vervolging; datum en tijdstip van de terechtzitting; de einduitspraak van de rechter; en, in daartoe aangewezen gevallen, de invrijheidstelling van de verdachte of veroordeelde. Vooral het laatstgenoemde item was lange tijd omstreden.

¹⁶ Zie S. Reynaers, 'Slachtofferzorg binnen het Openbaar Ministerie anno 2007: kan het nog beter?', in: *Strafblad*, nr. 2, 2007, p. 139 e.v.

¹⁷ Dit weten we al een hele tijd. Zie o.a. J. Shapland et al, *Victims in the Criminal Justice System*. (Aldershot, Gower, 1985); C. Steinmetz en H. van Andel, 'Meningen over en reacties op criminaliteit: een nieuwe visie op eerdere WODC-resultaten', in: *Justitiële Verkenningen* 1985/1, pp. 25-71.

¹⁸ J. van Dijk en M. Groenhuijsen, 'Schadevergoedingsmaatregel en voeging: de civielrechtelijke invalshoek', in: *Nederlands Juristenblad*, 1993, pp. 163-167, met nadere bronvermeldingen.

Intussen moet wel worden vastgesteld dat het daadwerkelijk tot stand brengen van schadevergoeding in de praktijk moeilijker te realiseren is dan bijvoorbeeld het verstrekken van adequate informatie of het verbeteren van een correcte bejegening. In dit verband kan een voorbeeld worden genoemd waaruit blijkt hoezeer een empirische studie van de rechtswerkelijkheid kan bijdragen aan een echte hervorming in het belang van slachtoffers. Vroeger dacht men dat een rechterlijke toewijzing van schadevergoeding uit de aard der zaak zou moeten worden geëxecuteerd door de benadeelde zelf, met behulp van een deurwaarder. De overheid zag zich immers niet zo passen in de rol van incassobureau voor het slachtoffer. Maar onderzoek toonde aan dat zo'n arrangement gewoon niet werkt. In alle landen waar het slachtoffer is belast met de tenuitvoerlegging van rechterlijke beslissingen omtrent schadevergoeding, bleek uiteindelijk een aanzienlijke meerderheid (doorgaans ongeveer 75 procent) van de "begunstigden" niets – of nauwelijks iets – te krijgen van de dader.¹⁹ En het behoeft geen betoog dat dit grote nadelen opleverde: weinig dingen zijn zo schadelijk als het wekken van verwachtingen bij slachtoffers die vervolgens niet worden ingelost.

Omgekeerd werd door onderzoek aangetoond dat het aandeel succesvolle executies drastisch stijgt als de overheid zich belast met de tenuitvoerlegging van deze rechterlijke beslissingen. Dan stijgt het percentage daadwerkelijke betalingen tot ongeveer 75 à 80%.²⁰ Tegen deze achtergrond is het van vitaal belang geweest dat de gedwongen schadeloosstelling van het slachtoffer in de wet-Terwee is erkend als een strafsanctie: de schadevergoedingsmaatregel van artikel 36f Sr wordt door het CJIB geïncasseerd, hetgeen het aantal feitelijke betalingen aanmerkelijk heeft doen toenemen.²¹ Uiteraard is de laatste stap in dit proces dat – ten minste voor de ernstigste feiten – de overheid het executierisico geheel²² overneemt door middel van een voorschotregeling. Die is mogelijk gemaakt door de wet versterking positie slachtoffers van misdrijven, die eerder dit jaar werd ingevoerd. Nederland neemt daarmee, samen met Oostenrijk, internationaal bezien een koploperspositie in.

De effectiviteit van de wettelijke bepalingen omtrent gedwongen schadevergoeding is ook – en zelfs in belangrijke mate – afhankelijk van de attitude van de strafrechters. Artikel 361 lid 3 Sv bepaalde volgens de wet-Terwee dat de eis van het slachtoffer naar de burgerlijke rechter mag worden verwezen indien de vordering niet van zodanig eenvoudige aard is dat deze zich leent voor behandeling in

¹⁹ Representatief is M-P. de Liège, *Concrete achievements toward the implementation of the fundamental principles of justice for victims in France*. (Paris, Ministry of Justice, 1988).

²⁰ Hier geldt het Verenigd Koninkrijk als een oude maar nog steeds representatieve bron: D. Moxon, J. Corkery en C. Hedderman, *Developments in the use of compensation orders in magistrates' courts since October 1988*. (London, Home Office Research Study 126, 1992).

²¹ Zie ook de noot onder HR 18 april 2006, NJ 2007, 295.

²² Ik zie even af van de maximering van het bedrag waarvoor dit risico wordt overgenomen.

het strafgeding.²³ Het is evident dat hier een grote discretionaire bevoegdheid bij de rechter wordt gelegd. Het gevolg is dat als rechters eigenlijk niet zo zitten te wachten op dit soort pseudo-civiele incidenten in het strafproces, zij in het genoemde artikellid een handig alibi kunnen vinden om het slachtoffer met een juridische toverformule af te schepen. Dat dit niet slechts een theoretische mogelijkheid is, blijkt uit de situatie in Duitsland. Daar bestaat een vergelijkbare ont-snappingsbepaling (par. 405 StPO), die veelvuldig wordt aangegrepen (lees: misbruikt) omdat de rechters niet veel affiniteit hebben met geldelijke kwesties binnen het strafgeding, waar nog bijkomt dat de advocaten van daders en slachtoffers een hogere honorering ontvangen indien de schadevergoeding wordt beslecht in een apart civiel proces.²⁴

Hoewel dit nooit in hard wetenschappelijk onderzoek is bevestigd, bestond de indruk dat ook de Nederlandse strafrechters artikel 361 lid 3 Sv onnodig vaak gebruikten om vorderingen tot schadevergoeding niet-ontvankelijk te verklaren. Daarom is in de huidige wet het criterium verder aangescherpt. De rechter kan volgens de thans geldende bepaling uitsluitend een vordering niet-ontvankelijk verklaren als behandeling daarvan “een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert”. Een mooi gebaar van de wetgever. Ik betwijfel nochtans of het de feitelijke situatie wezenlijk zal veranderen. Het oude *clear-case criterium* bood de rechter alle ruimte om het slachtoffer in redelijke mate tegemoet te komen. Als die ruimte niet werd gebruikt, is er weinig reden om aan te nemen dat de nieuwe formulering van het wetsartikel tot werkelijk andere resultaten zal leiden.

Het is overigens niet zo dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek uitsluitend heeft geleid tot de introductie van steeds maar meer rechten voor slachtoffers in het strafproces. In een aantal situaties is gebleken dat bestaande bevoegdheden of nieuw voorgestelde remedies feitelijk juist niet gunstig zijn voor degenen voor wie ze waren bedoeld. Een eerste voorbeeld is het recht om als privaat persoon zelf een dagvaarding in de strafzaak te kunnen uitbrengen (de zogenaamde *citation directe* of *private prosecution*). Dit middel bestaat in een groot aantal landen. Het is een soort vangnet voor gevallen waarin het openbaar ministerie niet vervolgt, terwijl het slachtoffer van mening is dat het sepot onterecht is.

²³ De achtergrond van dit voorschrift is dat de vordering tot schadevergoeding het strafproces niet mag gaan overheersen. In vaktaal wordt gesproken over het “accessoire karakter” van de vordering tot schadevergoeding.

²⁴ Zie Löwe-Rosenberg, *Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz*, Grosskommentar, Lieferung par. 374-406d 1976 von G. Wendisch: “Nichts ist geeigneter, den Verletzten vom Anhangsverfahren abzuschrecken, als die Sorge, dass der Richter jede Unbequemlichkeit, jede kleine tatsächliche oder rechtliche Schwierigkeit, jede verfahrensrechtliche Zweifelsfrage zum Anlass nehmen könne, alle bisherige Mühe des Antragstellers zunichte zu machen, indem er von der Entscheidung absieht. Der Richter hat hier Gelegenheit, seine Entscheidungsfreude zu beweisen.” Welnu, die “vreugde” schijnt in Duitsland niet erg groot te zijn. Zie M.S. Groenhuijsen, *Schadevergoeding voor slachtoffers van delicten in het strafgeding*, diss. Leiden. (Nijmegen, Ars Aequi Libri, 1985), p. 248.

Op het eerste gezicht lijkt dit een uiterst effectief mechanisme om kwalijke inertie van de justitiële autoriteiten te redresseren. Maar de feiten wijzen op het tegendeel. Waar dit instrument bestaat, wordt het weinig gebruikt. En er blijken grote risico's aan te zijn verbonden voor de slachtoffers. Als de vervolging niet slaagt – dus niet leidt tot een veroordeling – zijn zij financieel aansprakelijk. Daarnaast stelt de mogelijkheid van private strafvervolging de slachtoffers bloot aan de dreiging van intimidatie van de kant van de dader. Er zijn nergens voorbeelden gevonden van een bevredigende toepassing van deze bevoegdheid.²⁵ En er bestaat een deugdelijk alternatief: rechterlijke controle op de beslissing van het openbaar ministerie om niet te vervolgen (bij ons: art. 12 e.v. Sv.) Conclusie op empirische gronden: geen private strafvervolging.²⁶

Hetzelfde afwijzende standpunt neem ik voorshands in ten aanzien van de mogelijkheid om het slachtoffer een rol te geven als een soort “hulpaanklager”, een “assistent officier van justitie”. Deze rechtsfiguur bestaat in Duitsland onder de benaming *Nebenkläger*. Ook hier geldt dat het slachtoffer wellicht kwetsbaar wordt gemaakt als hij het min of meer in eigen hand heeft een voor de dader slechte afloop van het strafproces te bewerkstelligen. Maar ik houd een slag om de arm. Het empirisch onderzoek omtrent de rechtsfiguur van de *Nebenklage* heeft tot nu toe geen eenduidige resultaten opgeleverd. Dit is een mooi voorbeeld van een onderwerp waarbij goed opgezet, breed en vergelijkend sociaal-wetenschappelijk onderzoek een betere basis kan gaan bieden voor het maken van een verantwoorde keuze in de toekomst.

De grote lijn die uit het voorafgaande overzicht naar voren komt is dat het slachtoffer gedurende de afgelopen decennia een prominentere plaats heeft gekregen binnen het strafprocesrecht, en dat de concrete voorzieningen die in dat verband zijn getroffen in opvallende mate berusten op de uitkomsten van sociaal-wetenschappelijk victimologisch onderzoek.

Hoe nu verder? Ter illustratie van het in mijn inleiding aangekondigde “sprongetje” wijs ik kort op enkele recente internationale ontwikkelingen. Al diverse malen is het EU Kaderbesluit van 2001 ter sprake gekomen. Dat Kaderbesluit is in 2004 en in 2009 door de Europese Commissie geëvalueerd. De conclusie was in beide gevallen dat geen enkele van de lidstaten het Kaderbesluit volledig correct had geïmplementeerd. Dat is een nogal ingrijpende slotsom, zou ik zeggen. Een conclusie die bovendien door veel van de lidstaten is aangevochten. Er bestaat bijvoorbeeld veel onduidelijkheid omtrent de *fact finding procedures* die worden gevolgd bij het beantwoorden van de vraag of een lidstaat inderdaad aan zijn verplichtingen heeft voldaan.²⁷

²⁵ M. Brien en E. Hoegen (2000), p. 1062 e.v.

²⁶ Invoering van deze bevoegdheid werd zo'n 25 jaar geleden nog bepleit door een Benelux-studiecommissie voor eenmaking van het recht, met enige steun vanuit de literatuur. Zie N. Polak, 'De 'beledigde partij' in ere hersteld', in: *Nederlands Juristenblad*, 1980, pp. 21-29.

²⁷ Zie vooral M. Borgers, F. Kristen en J. Simmelink, *Implementatie van Kaderbesluiten*. (Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2006); en specifiek voor ons onderwerp M. Groenhuijsen, 'De

Als de EU stelt dat niemand het helemaal goed doet, zou je verwachten dat er een diepgravende analyse volgt omtrent de mogelijke oorzaken daarvan. Ik zou bijvoorbeeld willen weten welke voortgang er wel degelijk is geboekt en in welke mate die vooruitgang valt toe te schrijven aan het uitvaardigen van het – bindende – Kaderbesluit. Dat zijn typisch sociaal-wetenschappelijke vragen die de regelgever – in dit geval de internationale regelgever – behulpzaam kunnen zijn bij het plannen van een verantwoorde criminele politiek. Maar in plaats daarvan heeft de EU voor een geheel andere route gekozen. De Commissie heeft op basis van het Verdrag van Lissabon en het Stockholm-programma besloten om een Richtlijn op te stellen met nieuwe slachtofferrechten. Onlangs is een eerste concepttekst daarvan verspreid en daaruit blijkt dat de lat aanzienlijk hoger wordt gelegd dan in het Kaderbesluit van 2001.²⁸ Is dat verstandig? Ik betwijfel het ten zeerste. Ik zie dit eerder als een loepzuiver voorbeeld van een situatie waarin een regelgever op grond van normatieve overwegingen onvoldoende aandacht schenkt aan harde resultaten van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Natuurlijk, er moet worden gekozen. Eén optie is dan om de inhoud van het Kaderbesluit “gewoon” rechtstreeks en inhoudelijk ongewijzigd om te zetten in een Richtlijn. Daarvoor is dus *niet* gekozen. Ik begrijp dat zoiets voor politici wellicht een weinig daadkrachtige indruk maakt. Men wil vanzelfsprekend een hoger aspiratieniveau uitstralen. Maar als er zo weinig is nagedacht over het waarom van het kennelijke of veronderstelde falen van het Kaderbesluit, dan is het in feite een sprong in het duister. Of een vlucht naar voren. Het is wat mij betreft in ieder geval niet een optimale illustratie van datgene wat de geïntegreerde strafrechtswetenschap op het terrein van de victimologie had kunnen opleveren.

3. DE RAADSMAN BIJ HET POLITIEVERHOOR

Het vraagstuk van de wenselijkheid om een raadsman bij het verdachtenverhoor door de politie toe te laten is niet zo oud als de wereld, maar kent wel een eerbiedwaardige historie. Die geschiedenis kan ik hier niet samenvatten en dat is ook niet nodig voor de kern van mijn betoog. De meeste feiten zijn onomstreden. In Nederland is er een verhoudingsgewijs hoog percentage verdachten dat bij het politieverhoor toegeeft het feit te hebben gepleegd dat hun wordt verweten. Die bekentenis blijft in het vervolg van de procedure van aanmerkelijk belang. Een verdachte die later terugkomt op zijn oorspronkelijke bekentenis, heeft heel wat uit te leggen en wordt dan vaak niet (meer) geloofd.

Kaderbesluiten van de Europese Unie op het gebied van het strafrecht. Stand van zaken en een blik op de toekomst’, in: M. Borgers, F. Kristen en J. Simmelink (2006), pp. 225-241.

²⁸ European Commission, *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime*, Brussels, 18 May 2011, COM(2011)275/2.

Als gevolg daarvan verloopt het strafproces in Nederland – wederom: in vergelijkend perspectief – behoorlijk efficiënt. Zaken worden relatief snel afgedaan en het percentage vrijspraken is laag. Tot voor kort ging het om een vrij constant aandeel van ongeveer 4 procent van alle door de strafrechter afgedane zaken. Dat percentage is aanzienlijk lager dan in veel andere landen. Zonder op de zaken vooruit te willen lopen, kan anderzijds niet worden gezegd dat er in Nederland als consequentie van dit systeem een opvallend groot aantal onterechte veroordelingen op basis van valse bekentenissen op de koop toe wordt genomen. Natuurlijk, ook wij hebben inmiddels een aantal beschamende rechterlijke dwalingen onder ogen moeten zien, maar ik heb nog nooit iemand horen beweren dat wij op dit punt slechter scoren dan andere landen.

Niettemin wordt er sinds jaar en dag voor gepleit om de kwaliteit van het politieverhoor te verhogen door een raadsman van de verdachte toe te staan daar fysiek bij aanwezig te zijn. Slechts weinigen hebben zoveel en zo lang over dit vraagstuk nagedacht als Cyrille Fijnaut.²⁹ Een hoogtepunt van zijn werk op dit punt wordt gevormd door zijn bijdrage aan het onderzoeksproject *Strafvordering 2001*.³⁰

Kort en goed gezegd, komt zijn standpunt erop neer dat hij een dergelijk recht op aanwezigheid ontraadt. De belangrijkste redenen daarvoor zijn de volgende (ik geef het allemaal bondig en in mijn eigen woorden weer).

Ten eerste is de advocatuur organisatorisch helemaal niet goed toegerust om zo'n omvangrijke taak vakbekwaam op zich te nemen. De logistieke problemen die daaruit voortvloeien zouden een vlot verloop van de eerste fase van het voorbereidend onderzoek daarom belemmeren.

Ten tweede zouden er veel en ingewikkelde en gedetailleerde regels nodig zijn om precies uit te werken wat de inhoud is van zo'n aanwezigheidsrecht. Hoe lang moet er worden gewacht met het begin van het verhoor tot een advocaat zich meldt? Welke vormen van inmenging in de verhoorsituatie zijn gerechtvaardigd? Enzovoorts.

Ten derde zou het zwaartepunt van de opsporing naar voren verschuiven. Er zouden meer bijzondere opsporingsbevoegdheden worden gebruikt, er zou (nog) meer worden getapt, kortom: de politie zou pas tot formeel verhoor overgaan als de zaak al lang op slot zit. Of er zou een soort "zijweg" kunnen ontstaan. Befaald

²⁹ Aparte vermelding heeft A. Franken en A. Röttgering, 'De raadsman in het vooronderzoek', in: T. Prakken en T. Spronken (red.), *Handboek verdediging*. (Deventer, Kluwer, 2003), par. 2.5.1.

³⁰ C. Fijnaut, 'De toelating van de raadsman tot het politiële verdachtenverhoor. Een *status questionis* op de drempel van de eenentwintigste eeuw', in: M. Groenhuijsen en G. Knigge (red.), *Het voorbereidend onderzoek in strafzaken. Tweede interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*. (Deventer, Gouda Quint, 2001), pp. 671-755. Uiteraard moet hier ook zijn eerdere grote werk op dit terrein worden vermeld: C. Fijnaut, *De toelating van raadsliden tot het politiële verdachtenverhoor*. (Antwerpen/Arnhem, Kluwer rechtswetenschappen/Gouda Quint, 1987), waarin op onderdelen nog een ander standpunt werd ingenomen. Dat laat ik hier onbesproken.

(of berucht) is het verhaal van de Londense politiemensen die urenlang met een verdachte in de politieauto rondrijden en een “informeel gesprek” voeren tot ze alles weten wat ze willen, waarna ze naar het bureau rijden en het formele verhoor begint waarbij een raadsman aanwezig mag zijn.

En ten vierde zijn er betere alternatieven. Fijnaut pleit in 2001 voor drie concrete verbeteringen van de bestaande situatie. Hij oordeelt het om te beginnen wenselijk dat de verdachte voorafgaand aan het verhoor de mogelijkheid (dat is dus: het recht) krijgt om een raadsman te consulteren. Dat kan bijvoorbeeld ook telefonisch plaatshebben. Daarnaast stelt hij voor om de verhoorsituatie nader te protocolleren: betere en meer gedetailleerde regels omtrent wat er wel en wat er niet is toegelaten gedurende zo’n verhoor.³¹ En ten slotte beveelt hij aan om in de ernstige strafzaken het verhoor audiovisueel op te nemen zodat het, in geval van klachten over onevenredige pressie, de rechter mogelijk wordt gemaakt om te controleren wat er daadwerkelijk is gebeurd en hoe dit moet worden beoordeeld.³²

We weten allemaal wat er nadien is gebeurd. Het EHRM wees de bekende arresten in onder meer de zaken *Salduz* en *Panovits*.³³ Vervolgens werd er uitvoerig gediscussieerd over de draagwijdte, over de juiste interpretatie van die beslissingen. Spronken las in de Straatsburgse oordelen een verplichting voor de lidstaten van de Raad van Europa om inderdaad een principieel recht in te voeren voor alle verdachten tot bijwoning van een raadsman bij het politieverhoor.³⁴ Borgers legde precies dezelfde tekst op een wezenlijk andere – terughoudender – wijze uit.³⁵ De Hoge Raad bracht in formele zin uitkomst.³⁶ In essentie oordeelt de Hoge Raad dat volgens het Europese Hof voor de Rechten van de Mens een raadsman altijd aanwezig moet kunnen zijn bij het politieverhoor in strafzaken tegen jeugdigen, maar dat in geval van meerderjarige verdachten een consultatierecht voorafgaand aan het verhoor volstaat.³⁷ Op 16 maart 2010 vaardigde het College van procureurs-generaal een aanwijzing uit waarin dit consultatierecht voorafgaand aan het politieverhoor werd geregeld.³⁸

³¹ Zie de latere ‘Handleiding verhoor’: A. van Amelsfoort, I. Rispens en H. Grolman, *Handleiding verhoor*. (Amsterdam, Reed Business, 2010).

³² Ook die suggestie is enkele jaren later overgenomen in (experimenten in) de rechtspraak.

³³ *Salduz*, EHRM 27 november 2008, NJ 2009, 214; *Panovits* EHRM 11 december 2008, appl. nr. 4268/04.

³⁴ T. Spronken, ‘Ja, de zon komt op voor de raadsman bij het politieverhoor!’, in: *Nederlands Juristenblad*, 2009, pp. 94-100.

³⁵ M. Borgers, ‘Een nieuwe dageraad voor de raadsman bij het politieverhoor?’, in: *Nederlands Juristenblad*, 2009, pp. 88-93.

³⁶ HR 30 juni 2009, NJ 2009, 349 m.nt. T. Schalken.

³⁷ Nadien zijn er nog verschillende andere beslissingen genomen door het EVRM, die de Nederlandse “Kremlin-watchers” aanleiding gaven om te beweren dat de *Salduz*-rechtspraak alsnog op een bepaalde manier moet worden verstaan. In het licht van de meest recente ontwikkelingen laat ik dergelijke schermutselingen hier verder onbesproken.

³⁸ *Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor* 16 maart 2010, *Stcrt.* 2010, 4003.

Ongeveer in dezelfde periode is er vrij uitgebreid empirisch onderzoek gedaan naar het verloop van experimenten met de raadsman bij het eerste politieverhoor.³⁹ Ik geef de resultaten van het onderzoek van Stevens en Verhoeven in het kort weer. Hun vraagstelling luidde in hoeverre voorafgaande consultatie met de raadsman en daadwerkelijke aanwezigheid van de raadsman bij het politieverhoor de kwaliteit van dat verhoor kan verbeteren door de transparantie te bevorderen en ongeoorloofde pressie op de verdachte te voorkomen. De schrijvers komen tot de conclusie dat consultatie en aanwezigheid in feite nauw met elkaar zijn verbonden. Die conclusie berust op een redenering die uit drie stappen bestaat. Ten eerste: indien er een consultatierecht bestaat voorafgaand aan het verhoor, heeft dat tot gevolg dat er verhoudingsgewijs vaker gebruik wordt gemaakt van het zwijgrecht. De tweede stap bestaat uit de bevinding dat als een verdachte zich beroept op zijn zwijgrecht, er door de politie vaker enige vorm van pressie wordt uitgeoefend om hem alsnog tot spreken te bewegen. En ten derde blijkt uit hun onderzoek dat de fysieke aanwezigheid van de raadsman tot gevolg heeft dat er in dergelijke situaties minder gebruik wordt gemaakt van pressie om alsnog tot een verklaring van de verdachte te komen. De onderzoekers combineren deze drie stappen en trekken de conclusie dat het aanbeveling verdient de raadsman bij het verhoor toe te laten.

Ik maak enkele kanttekeningen bij deze redenering. Ten eerste lijkt het mij vrij logisch dat de politie een zwijgende verdachte wijst op de consequenties van zijn proceshouding en ook met andere middelen toch nog tot een bruikbare verklaring wil komen. Het gaat er om dat daarbij geen “onaanvaardbare” druk wordt uitgeoefend. Het criterium dat daarbij moet worden aangelegd staat nog altijd zo mooi in de eerste volzin van artikel 29 lid 1 Sv geformuleerd. Stevens en Verhoeven onderscheiden in hun onderzoek vier verschillende vormen van pressie: sympathiseren, intimideren, manipuleren en confronteren. Daarbinnen zitten benaderingen als het opbouwen van vertrouwen en een goede verstandhouding, en het tonen van begrip en sympathie. Dit zijn handelingen waarvan de meesten van ons de procesrechtelijke aanvaardbaarheid nauwelijks omstreden zal voorkomen. Waar het natuurlijk echt om gaat is de pure intimidatie en – in mindere mate – de manipulatie. In dat verband is dan wel weer van belang dat Stevens en Verhoeven hebben vastgesteld dat als de verdachte zich beroept op zijn zwijgrecht, er vaker gebruik wordt gemaakt van intimiderende pressie. Maar naar mijn oordeel blijft het dan toch nog *jumping to conclusions* om daaraan de aanbeveling te verbinden dat de raadsman fysiek bij het verhoor moet worden toegelaten. Want uiteindelijk is mij niet duidelijk geworden waarom het alternatief van de audiovisuele regis-

³⁹ L. Stevens en W. Verhoeven, *Raadsman bij politieverhoor*. (Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2010); en L. Stevens en W. Verhoeven, ‘Wat is er mis met een “goed gesprek”? Een exploratief onderzoek naar pressie tijdens politieke verdachtenverhooren en risico’s op valse bekentenissen’, in: *Delikt en Delinkwent*, 2011, pp. 114-131.

tratie van het verhoor niet leidt tot een minstens even grote mate van transparantie – en dus van controleerbaarheid door een rechter als het tot een zitting komt.

Het is goed en belangrijk dat er empirisch onderzoek wordt gedaan naar het functioneren van de praktijk van de strafrechtspleging. Tegelijk is duidelijk dat dit lang niet altijd eenduidige resultaten oplevert. De bewindslieden van Justitie maken zo hun eigen keuzes. Op 19 april 2011 hebben zij een Conceptvoorstel rechtsbijstand en politieverhoor, voor advies rondgestuurd aan de belangrijkste *stakeholders* rond het strafproces. De essentie van het voorstel is dat ook volwassen verdachten van een misdrijf waarop een gevangenisstraf van zes jaar of meer staat, recht krijgen op bijstand door een raadsman tijdens het politieverhoor. De politie mag die bijstand alleen weigeren “in het belang van het onderzoek”. Dat moet worden gemeld aan de officier van justitie en alsdan moet het verhoor worden opgenomen (op een door de minister te bepalen wijze).

Het voorstel bevat ook bepalingen die ertoe strekken de kwaliteit van het proces-verbaal van het verhoor te verbeteren. Interessant daarbij is ook de voorgestelde bepaling die de verdachte de gelegenheid biedt zijn lezing van het feit waarover hij is gehoord op papier te zetten zodat dit geschrift bij de processtukken kan worden gevoegd. Een verdachte kan afstand doen van het recht op de fysieke aanwezigheid van de raadsman bij het verhoor, maar alleen als hij daarover eerst met een raadsman heeft overlegd. Niet verwonderlijk in het licht van de Salduz-rechtspraak, gaat het voorstel nog wat verder voor minderjarige verdachten. Iedere minderjarige verdachte consulteert een raadsman voorafgaand aan het eerste verhoor.

Volgens het voorstel kunnen minderjarigen voortaan alleen nog tijdens het verhoor worden bijgestaan door een advocaat (nu: ook door een andere vertrouwenspersoon). Ten slotte komt er een verplichting om de verdachte uitdrukkelijk te wijzen op al deze rechten. De bewindslieden zijn zich bewust van het ingrijpende karakter van deze voorstellen. Daarom laten zij een “impactanalyse” uitvoeren en gaan ze met de politie, de balie en met het openbaar ministerie in overleg over de precieze invulling van deze bepalingen. De uitkomsten daarvan worden betrokken bij de formulering van een definitief wetsvoorstel.

Dit is niet de plaats om de inhoud van het conceptwetsvoorstel te bespreken. Als gezegd, gaat het mij in deze bijdrage om de wisselwerking tussen empirisch onderzoek en wetgeving, waarbij de centrale stelling is dat er aan het eind van de dag altijd een normatief “sprongetje” nodig is om knopen door te hakken. Het debat over de raadsman bij het politieverhoor onderstreept de mogelijkheden en de beperkingen van een integrerende benadering van de strafrechtswetenschap. De voorlopige uitkomst van dat debat laat zien dat er zelfs na uitvoerig wetenschappelijk onderzoek nog echt iets te kiezen – te beslissen – valt. Dat kan gaan om details⁴⁰, het kan ook gaan om het principe zelf. Cyrille Fijnaut heeft, mede

⁴⁰ In het conceptwetsvoorstel wordt de periode van ophouding voor verhoor verlengd van zes uur naar maximaal negen uur (dit om te voorkomen dat er onnodig vaak vanwege vertraging een in verzekeringstelling nodig zal zijn).

vanuit zijn fenomenale ervaring met het politiewerk in de praktijk, grote zorgen omtrent het toelaten van raadslieden bij het verdachtenverhoor. In ben geneigd die zorgen te delen en sta daarom nog steeds achter de afwegingen die destijds zijn gemaakt binnen het onderzoeksproject Strafvordering 2001. Maar misschien is de race reeds gelopen en zijn we op dit punt ingehaald door de Straatsburgse of Haagse realiteit.

4. BESLUIT

Ik rond af. In 1986 sprak Fijnaut een inaugurele rede uit waarin hij de historische verdiensten beschreef van een integrerende benadering van de strafrechtswetenschap. Interdisciplinair, historisch en comparatief. Op dat moment viel het hem onmiskenbaar tegen dat die benadering slechts op kleine schaal in Nederland werd gepraktiseerd. Hij had gelijk. We zijn nu 25 jaar verder. Het is evident dat er tegenwoordig aanmerkelijk meer interdisciplinair en comparatief wordt gewerkt dan toen. Het gaat waarschijnlijk te ver om een causaal verband tussen beide constatering te kunnen leggen. Fijnaut heeft invloed gehad, maar het zou van overdrijving getuigen om te zeggen dat hij in zijn eentje de wetenschapsbeoefening in het algemeen heeft doen veranderen. Wat wel vaststaat, is dat hij het goede voorbeeld heeft gegeven. Fijnaut heeft een brug geslagen tussen straf(proces)recht en criminologie, tussen theorie en praktijk. Het moet een mooi gevoel geven om met zo'n staat van dienst met emeritaat te gaan, en zo aan een nieuwe fase van wetenschappelijke arbeid te beginnen.